

ТРАНСФАРМАЦЫЯ МІФА ПРА АРФЕЯ Ў АПОВЕСЦІ У. КАРАТКЕВІЧА “ЛАДДЗЯ РОСПАЧЫ”

М. Г. Ясінская
БДПУ (Мінск)

Навук. кіраўн. – Н. В. Заяц, канд. філалаг. навук, дац.

Анатацыя. Даследуецца спецыфіка трансфармацыі міфа пра Арфея ў аповесці У. Караткевіча “Ладдзя Роспачы”. Паказваюцца адметнасці мастацкага пераасэнсавання грэчаскага міфа беларускім пісьменнікам.

Ключавыя словы: У. Караткевіч; міф; міфалагічны сюжэт; Арфей і Эўрыдыка; “Ладдзя Роспачы”.

Міфы і легенды Старажытнай Грэцыі – гэта вялізны пласт сусветнай культурнай спадчыны. Цікава, што да іх ніколі не знікала, аўтары розных перыядаў і краін выкарыстоўвалі міфалагічныя сюжэты ў сваіх творах. Не быў выключэннем і беларускі пісьменнік У. Караткевіч. У яго аповесці “Ладдзя Роспачы” можна знайсці выразныя адсылкі да адной з самых прыгожых і трагічных гісторый кахання Старажытнай Грэцыі.

Узгадаем змест старажынагрэчаскага міфа пра Арфея і Эўрыдыку. Сын бога Апалона Арфей меў асаблівы талент: ён дасканала валодаў іграй на ліры, а яго чароўныя мелодыі нават прымушалі камяні рухацца. Слава пра яго ішла па ўсёй зямлі грэкаў. Адноўчы ён сустрэў німфу Эўрыдыку, і каханне завалодала яго сэрцам. Ёй таксама спадабаўся таленавіты малады чалавек. Яны пажаніліся, але шчасце іх было нядоўгім. Падчас прагулкі па лесе Эўрыдыку ўкусіла змяя. Юнак не паспеў ёй дапамагчы, яму заставалася толькі назіраць, як смерць выносіць німфу на сваіх крылах у царства памерлых. Жыццё без Эўрыдыкі не мела для Арфея сэнсу.

Час ішоў, але лягчэй юнаку не становілася, і тады ён вырашыў пайсці ў царства памерлых, каб упрасіць Аіда адпусціць Эўрыдыку. Малады чалавек нават быў гатовы застацца там, калі бог падземнага свету адмовіць яму.

Доўга шукаў Арфей шлях у царства цемры, але нарэшце апынуўся ў глыбокай пячоры Тэнара, дзе і знайшоў ручай, які цёк у падземную раку Сцікс. Яе чорныя воды абмывалі валоданні Аіда.

На беразе гэтай ракі Арфей стаў чакаць Харона, перавозчыка памерлых душ. Нарэшце ён убачыў ладдзю. Яна падплыла да берага, і душы напоўнілі яе. Арфей таксама паспяшаўся заняць у ёй месца, але перавозчык не пусціў яго: жывым не месца ў царстве памерлых! І тады жаласна зазвінелі струны, пад змрочнымі скляпеннямі Аіда разнесліся сумныя і далікатныя гукі – юнак заспяваў. Спыніліся халодныя хвалі Сцікса, і сам перавозчык, абапёршыся на вясло, заслухаўся чароўнай песняй. Калі Арфей увайшоў у човен, то Харон паслухмяна перавёз яго на другі бераг.

Усю дарогу юнак спяваў і іграў, пакуль ладдзя не дасягнула берагоў царства памерлых. На далейшым сваім шляху сын Апалона сустрэў шмат перашкод і жажлівых пачвар, але ён усё пераадолеў і з песняй падышоў да Аіда. Пакланіўшыся яму, Арфей заспяваў аб сваім няшчасным каханні. Так ён растапіў сэрцы багоў сваім талентам. Аід быў настолькі зачараваны музыкай юнака, што вырашыў выканаць любое яго жаданне. Арфей хацеў толькі аднаго, каб Эўрыдыка зноў стала жывой.

Бог вырашыў выканаць сваё абяцанне, але з адной умовай: сустрэцца закаханых маглі толькі, калі апынуцца сярод жывых людзей. Да гэтага моманту Эўрыдыка будзе цэным ісці за мужам, які ні ў якім выпадку не павінен азірацца. У адваротным выпадку німфа назаўсёды застанецца ў падземным свеце.

І вось калі да свету жывых заставалася зусім трошкі, юнак вырашыў азірнуцца і пераканацца, што цень Эўрыдыкі сапраўды ідзе за ім. Але варта было яму працягнуць да яе руку, як дзяўчына знікла. З адчайным крыкам Арфей накіраваўся назад і зноў прыйшоў на бераг Сцікса. Ён клікаў і маліў перавозчыка, але так ніхто і не прыплыў. Юнаку больш нічога не заставалася, як вярнуцца ў свет жывых аднаму. Усё яго астатняе жыццё было напоўнена тужою па Эўрыдыцы. Ён хадзіў па свеце і складаў песні, апавядаючы пра сваю жонку і трагічнае каханне [1; 3].

Аповесць У. Караткевіча “Ладдзя Роспачы” з’яўляецца своеасаблівай трансфармацыяй грэчаскага міфа. Галоўны герой твора – рагачовец Гервасій Выліваха, – як і Арфей, здзяйсняе падарожжа ў апраметную. Пісьменнік так характыразуе Гервасія: “Сабою быў дзівосна гожа і пяшчотны, а паводзін – самых заганных. Хобаль, залётнік, піяка, задзіра, біток, баздыр несамавіты” [2, с. 130]. У адрозненне ад Арфея ў царства памерлых Гервасій трапіў не па ўласным жаданні: за ім прыйшла сама Смерць.

Вядома, што старажытныя грэкі вельмі паважалі і баяліся сваіх багоў. Яны верылі, што абавязкова будзе пакаранне за непаслухмянасць і ставілі багоў вельмі высока. Так, Арфей не паслухаў Аіда, таму і страціў Эўрыдыку другі раз, а яшчэ аднаго шанца яму не далі.

Гервасій жа са Смерцю гаворыць як з роўнай, гнуцца перад ёй не збіраецца і зусім яе не баіцца. Рагачовец вельмі любіць жыццё, Арфей жа гатовы застацца ў царстве цемры, калі б Аід не захацеў выконваць яго жаданне. Зразумела, што характары ў герояў розныя, але ўсё ж такі ёсць адна рыса, якая аб’ядноўвае грэка і беларуса: і Арфей, і Гервасій вельмі добра ігралі на музычных інструментах і спявалі. Песня ў дзвюх гісторыях з’яўляецца тым самым неабходным у царстве цемры і смерці святлом, рухавіком, які дазволіў героям ісці наперад і пераплыць раку Сцікс.

Гервасій дапамог перавозчыку ладдзі Роспачы Шолаху (так звалі Харона ў караткевічаўскай інтэрпрэтацыі) зноў расплюшчыць вочы. Гэта адбылося

дзякуючыці спевам героя: *“І Выліваха ўбачыў, што з-пад плесні на вачніцах Перавозчыка пакаціліся раптам слёзы. Яны, відаць, былі вельмі пякучыя, бо спалілі і знішчылі плесню. І з-пад яе з’явіліся раптам вочы, спалоханыя жудаснай веліччу гэтага ржавага мора.*

Сінія” [2, с. 148].

Песня таксама дала сілы супрацьстаяць іншым служкам Смерці: *“На ладдзі гарлалі песню, а варта ўцякала, і гэта было так, быццам да берага, пенячы ваду, немінуча, як лёс, набліжаўся пірацкі карабель”* [2, с. 152].

Падчас пераправы цераз рэку ў ладдзі побач з Гервасіем сядзела дзяўчына. Калі рагачовец убачыў яе, то адразу ж успомніў сваё старое няшчаснае каханне. *“Выліваха глядзеў на яе шырокімі вачыма. Была яна вельмі ж падобная на тую жанчыну, за якой ён некалі больш за ўсё ўпадаў. На адзіную, якая не аднеслася паблажліва да яго маленняў...*

Ён ніколі не думаў, што лёс верне яму яе. Прыгажэйшую, маладзейшую, лепшую, чым тыя, падступную, сціплую...

...Асуджаную. Дадзеную і вернутую толькі на адзін дзень” [2, с. 149].

Гервасій закахаўся ў дзяўчыну. Ды і яна ў яго таксама. Але абое разумелі, што з гэтага кахання не можа нічога быць, бо канец ужо вельмі блізка.

Хочацца адзначыць, што Аід і Смерць завочна супрацьпастаўлены адзін аднаму. Калі бог царства памерлых высакародны і літасцівы (ён вярнуў Эўрыдыку Арфею), то Бязвокая такімі якасцямі не валодае. Але і яна дае рагачоўцу шанец: калі той перможа ў шахматах, то вернецца ў свет жывых. Аднак ён прайграў: *“Нечалавечая, вышэйшая, халодная і няўмольная разважлівасць, якая не памыляецца, ваявала з ім. Гэта было страшна, нібы ў сне. І Гервасій зразумеў, што ён сапраўды прапаў”* [2, с. 160]. Смерць з самага пачатку ведала, што рагачоўцу не перамагчы яе. Бязвокая нават дала яму другі шанец: калі выйграе, то яна падаруе 20 год жыцця кожнаму вязню ладдзі Роспачы, акрамя Гервасія і папа. І ён згадзіўся.

Другая партыя магла б закончыцца так, як і першая, але Выліваха быў вельмі хітры і разумны. *“Ён лікаваў у душы. Яна, неадольная, не магла адолець толькі аднаго: Боскай непазлядоўнасці чалавечай думкі. Нават не Боскай. Таму што чалавек часам са звычайнага падзення ігральных касцей робіць больш значныя высновы, чым Бог з бяспрэчнага закону аб тым, што двойчы два чатыры”* [2, с. 163].

Гервасій перамог. Але што яму з гэтай перамогі?..

Ён ўжо збіраўся да Арахны, каб павучыха выпіла з Вылівахі жыццё і памяць, калі Бязвокая сказала, што свет без яго не мае для яе ніякага сэнсу, і агучыла рашучы намер пайсці за ім. Рагачовец адгаворваў дзяўчыну, але ў яго ніяк не атрымлівалася. І тады вязні ладдзі Роспачы вырашылі аддзячыць свайму

выратавальніку: амаль ўсе аддалі па два гады свайго жыцця Гервасію і Бярозцы. У выніку ўсе паспяхова пакінулі царства памерлых.

Вось так, па-майстэрску, у аповесці У. Караткевіча “Ладдзя Роспачы” ўвасобілася прыгожая гісторыя кахання Арфея і Эўрыдыкі. У адрозненне ад першакрыніцы айчынны аўтар вырашыў яе па-іншаму: фінал гісторыі беларускага Арфея-Гервасія і Эўрыдыкі-Бярозкі шчаслівы. Рагачовец змог вывесці сваю каханую з царства памерлых. Дапамаглі яму ў гэтым авантурызм і непакорлівасць прыроды, а таксама добрыя сябры. Пісьменнік праз сюжэт міфа здолеў паказаць характэрныя рысы беларусаў: нязломнасць, жыццёстойкасць, узаемадапамогу – тое, што заўсёды давала магчымасць нашаму народу рухацца наперад.

Літаратура

1. Орфей и Эвридика [Электронны рэсурс] // PLANETASKAZOK.RU. – Режим доступа: <http://www.planetaskazok.ru/greekmyph/orfejjevridikagreekmyph>. – Дата доступа: 19.02.2020.
2. Караткевіч, У. Збор твораў : у 8 т. / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 1987–1990. – Т. 2 : Аповесці, апавяданні, казкі. – 1988. – 511 с.
3. Легенда об Орфее и Эвридике [Электронны рэсурс] // SOUNDTIMES.RU. – Режим доступа: <https://soundtimes.ru/mify-i-legendy/legenda-ob-orfee-i-evridike>. – Дата доступа: 19.02.2020.